

Ózer Ágnes

∴ Városi Múzeum, Újvidék
∴ agnesozer@gmail.com

REHÁK LÁSZLÓRÓL 2011-BEN

On László Rehák, in 2011

A vajdasági magyarság életét a második világháborút követő időszakban a háború előtti kommunista káderek irányították a korszellemnek sajátos törvényei szerint. Dr. Rehák László, a háború utáni időszak „bizalmi embereként”, nem kis hatással volt a magyarság sorsának, háború utáni kisebbségi létének alakulására. A róla szóló tanulmány életpályájának legértelmesebb időszakát próbálta meg elemezni annak tudatában, hogy jóllehet ideológiai meggyőződésének megvoltak a korlátait, de ez nem gátolta meg Rehákot abban, hogy a jugoszlávai/vajdasági magyarság helyzetét reálisan felmérje, s az adott kor nyújtotta lehetőségekkel élve megpróbálja orvosolni bajait.

Kulcsszavak: vajdasági magyarság, Jugoszláv Kommunista Párt, művelődés, kultúra, oktatás, asszimiláció, nemzetiségek

Elfogadott és általános nézet, hogy a kisebbségi létbe szorult nemzetrészek 1918 utáni szereplésének egyik jellemzője a „kényszerpályán való mozgás” (SAJTI 2010). Ez a meghatározottság az 1944/45 előtti korszakot valóban jellemezte, ugyanakkor 1945 utánra már nem érvényes teljes egészében. A történelmi hitelesség azonban megköveteli, hogy egyes kiemelkedő személyiségek esetében – ezeket a korszakokat megjelölve – ne csak a közösségről alkotott kép megrajzolásakor legyünk figyelemmel a „kényszerpályára kényszerítettség” tényével, hanem az egyén tevékenységének értékelésekor is. Ilyen hozzáállással talán könnyebben ítélnék meg, hogy az adott körülmények között, a közösség előrehaladását biztosító tettek alapján, az egyén és közösség viszonyát véve alapul, az egyén milyen módon vett részt és járult hozzá a vajdasági magyar társadalom előrehaladásához.

Így van ez a második világháborút követő időszak vajdasági magyar politikai és társadalmi életének egyik jelentős alakjával, az 1922-ben született Rehák Lászlóval is, aki a vajdasági magyar társadalom építésén, a nagy megrázkódtatásokat követően, a háború előtti kommunista mozgalom résztvevőjeként 1944-től a század utolsó évtizedéig jelen volt a vajdasági magyarság társadalmi életében.¹

¹ Dr. Rehák László életéről és munkásságáról két hitelesnek mondható forrással rendelkezünk. Az egyiket Pósa Rózsa, Rehák második felesége írta le Molnár Gábrity Irén kérésére

1944-től a Magyar Szó *ideológiai ellenőre*², 1948-tól főszerkesztője volt, majd 1956-tól a Forum Kiadó vezérigazgatójaként tevékenykedett. Egyetemi tanulmányokat Szabadkán és Budapesten folytatott, majd Belgrádban, az Újságíró Főiskolán szerzett diplomát. 1964-ben az Újvidéki Egyetem Jogi Karán védte meg a Jugoszláviában élő kisebbségek helyzetéről írt doktori értekezését. Körülbelül tíz évig, 1960 és 1970 között számos politikai funkciót töltött be, s így lényegesen hathatott a vajdasági magyarság kisebbségi életének fejlődésére az egykori szocialista Jugoszlávia határain belül.

A 20. század második felében Rehák László részt vett a nemzeti egyenjogúságért vívott politikai harcokban, többek között 1968-ban, többedmagával az SZKSZ Vajdasági Tartományi Bizottságának február 23-i és a Szocialista Szövetség Tartományi Választmányának 1969. április 2-i ülésén összefoglalónak is értékelhető felszólalásával. A Kommunista Szövetség összejövetelén *A nemzetek közötti viszony fejlődésének időszerű eszmei-politikai kérdéseiről és a vajdasági kommunisták feladatairól* esett szó. A Mirko Tepavac, Kovács László és Milorad Ilkić elnökletével tartott értekezlet anyagát a TB nemzetiségi bizottsága készítette elő. Az előre előkészített anyagból kitűnik, hogy 1968-ban a Szerb Kommunista Szövetség tartományi szervei nem voltak megelégedve egyes társadalmi tevékenységek finanszírozásával, többek között az iskoláztatásra, a kultúrára, a többnyelvű közigazgatás megnövekedett költségeinek a fedezésére elkülöníthető pénzeszközökkel, s ezzel kapcsolatban arra a következtetésre jutottak, hogy „a társadalmi-politikai közösségek manapság egyáltalán nem serkentő, hanem csupán költségvetési jellegű eljárásokat alkalmaznak”. Az 1967. évi mérleg szerint a költségvetésből fedezték a nemzetiségi lapok, a folyóiratok, a könyv- és tankönyvkiadás, a magyar drámostúdió, a gyermek- és bábszínházak, az amatőr együttesek és a rádió kiadásait.³ Ugyanakkor leszögezték, hogy a kulturális tevékenység egyéb területein, így a könyvtárakban, a levéltárakban, a képtárakban, a művelődési központokban, a népegyetemek és művelődési házak finanszírozásában nem veszik figyelembe a tényleges költségeket, ezért az ágazat munkájában „nem kapnak megfelelő helyet a *nemzetiségek szellemi-kulturális alkotómunkásságának fejlődési lehetőségei*”. Az ülésre előkészített anyag

2001 áprilisában. A másik, amely Reháknak a második világháborút megelőző forradalmi múltjáról szól, az érintett maga mondta el Vékás János újságírónak, a hallottakat Vékás 2010-ben, a VMMT kiadásában megjegyzéseinek kíséretében tette közzé.

² A kifejezést, hogy Rehák László a Magyar Szó *ideológiai ellenőre*, Kalapis Zoltánra és Gerold Lászlóra hivatkozva az Újvidék enciklopédiájába írt címszóban használják (Enciklopedija Novog Sada 23, Novi Sad, 2004.), majd Vékás János. *Utak*. Zenta, 2010. A kérdésről lásd még: Major Nándor. Kényszerhelyzetben árnyalatokért. *Híd*. Újvidék, 2010–2011.

³ Ez 1967-ben 1 757 500 000 dinárt tett ki, s 14%-kal volt több az 1966. évi céleszközöknél.

nem volt más, mint a nemzetiségi oktatás, kultúra és művelődési élet felmérése. Egyúttal a megnövekedett költségekhez szükséges anyagi eszközök előteremtéséhez nélkülözhetetlen politikai döntésnek, a konszenzusnak az elérése volt a cél. Rehák László felszólalását⁴ a hamis avantgardizmus elleni tézisével kezdte, amely szerinte „a nemzeti jelleg iránti közömbösségből és érdektelenségből” eredt, s amely tulajdonképpen nem volt más, mint a más nemzetek szükségletei iránt tanúsított érdektelenség, közömbösség és szűkkeblűség megnyilvánulása, miközben a saját nemzet kiváltságos helyzetének és kedvező körülményeinek megőrzése volt a cél. Szerinte „akkor még az öngazgatás mechanizmusai nem voltak teljesen kifejlesztve és hozzáidomítva a vegyes nemzetiségű vidékek szükségleteihez”. A nemzetiségek kulturális igényének a megoldása, valamint a fennálló nehézségek – véleménye szerint – az ekkorra már vereséget szenvedett etatista-unitarista nyomással nem voltak megoldhatók. Rehák szerint a nemzeti szükségleteket globális szabályozók útján lehet kielégíteni, ezek közül az elemi kulturális szükségletek közül kettőt említett: a „nemzetiség anyanyelvi iskoláztatását és az anyanyelv használatát a társadalmi érintkezésben”.

Az anyanyelvi iskoláztatás – Rehák szerint – abban az időben már a nemzetiségi-politikai jogok legelemibb megnyilatkozásának számított, így mind az egyén, mind pedig a népcsoport elfoglalhatta helyét a „munkatermelékenység megfelelő fokán”. Szerinte „az anyanyelv egyenrangú használata nemcsak általános demokratikus szabadságjogot jelent, hanem lényeges jogot is, és feltételét annak, hogy az ember mint termelő a maga teljességében kifejezésre juthasson, mint ember megvalósíthassa önmagát, és érvényesüljön”. Szerinte a nemzetek közötti viszonyokat „nem lehetett nacionalista versengéssel rendezni”. Majd annak a meggyőződésének adott hangot, hogy ezeket a viszonyokat lehetetlen fentről szabályozni, hanem a dolgozóknak „közvetlenül, a saját felismerésük és politikai érettségük birtokában kell rendezniük”. Majd a nemzetek közti viszonyok normatív szabályozásáról is szólt. Az akkor érvényben lévő alkotmány szerinte inkább „politikai eszméket, mintsem alkotmányos biztosítékokat” tartalmazott. Majd megállapította, hogy a Szerb Köztársaság alkotmánya nem tartalmazott elegendő „normatív rendelkezést, s ezért a benne foglalt eszméknek nem volt meg az az ereje, mint az alkotmányos rendelkezéseknek, s mint alkotmányjogi megoldások nem elég hatékonyak”.

Sajátos módon, közvetve iktatta be a dokumentumok hiányosságát kiegészítő javaslatait. Indítványozta, hogy a 6. oldalon, új bekezdésben iktassák be a tudományos kutatást és a szaktudományos tevékenységet, hogy lehetővé váljon a tudományos vívmányok felhasználásának lehetősége, majd a nyelvközpont

⁴ Rehák Lászlón kívül az értekezleten a következő magyar személyek vettek részt: Szabó Ida, Mészáros Anna, Kelemen Mátyás és Nagy József.

és nyelvi kutatások anyagi támogatásáért szállt síkra. Az iskolareformról pedig kifejtette, hogy meg kellene szüntetni a tantervek meghatározásában a köztársasági centralizmust. Szerinte az akkori iskolákban nemzetileg közömbös vagy nacionalista elemeket neveltek. Majd arról szólt, hogy ha egy „nemzetiségi tanuló bármely indítékból szerb tannyelvű iskolába lép át, valójában szerb iskolába, úgyszólván a szerb nemzet soraiba iratkozik be”, legalábbis ami a kulturális szférát illeti. Mivel a saját nemzeti kultúrájából semmit nem nyújt neki ez az iskola, asszimilációnak veti alá magát, vagy ha erről nincs is szó, hát lemond a művelődésről, s nemzeti kultúrájából csupán annyit őriz meg, hogy a nyolcosztályos iskoláztatás végeztével konyhanyelvi szinten beszél anyanyelvét. Rehák azt is problémának tartotta, hogy a szerb és horvát tanulók semmit sem ismernek azoknak a körülöttük élő nemzeteknek a kulturális kincséből és történelméből, melyekkel állandó kapcsolatban vannak. Nézete szerint látóköriüket „politikai munkával kell kibővíteni, felszámolni nemzetileg egysíkú szemléletüket”. Ezt elsősorban a tantervek módosításával kellett volna elérni, és pedig csak úgy, ha a tartomány szélesebb hatásköröket kap a tantervek előkészítésében. 1967-ben Rehák nem kívánt kiállni a kulturális autonómiáért, de az volt a véleménye, hogy a párt erről szóló anyaga egyoldalúan elmarasztalja ezeket a követeléseket. Szerinte a pártnak arról kellene elgondolkodnia, hogy mi váltotta ki a kulturális autonómia iránti igényt. Többek között azt is leszögezte, hogy a Kommunista Szövetség nemzetiségi összetétele kedvezőtlenül alakult, ezáltal pedig ellehetlenedett a „nemzetiségi párttagok nemzeti törekvéseinek érvényre jutása”.

1969. április 2-án a Szocialista Szövetség Tartományi Választmánya foglalkozott a nemzetek közötti viszonyokkal. Így a tartomány (VSZAT) Alkotmánytörvényének a nemzeti egyenjogúság szabályozásával, illetve a társadalmi és gazdasági szférában való megvalósulásával, a nemzetiségi nyelvek használatával a közéletben, az anyanyelvi iskoláztatással, a nemzetiségi kultúrák fejlődésének kérdéseivel.⁵ Az értekezleten dr. Rehák László anyanyelvén, magyarul szólt fel. A megjegyzésben szerepel, hogy beszédét a gyorsíró nem tudta feljegyezni, csak a szerb nyelven elhangzott összefoglalót.⁶ Rehák szerb nyelvű összefoglalóját azzal a megállapítással kezdte, hogy a nemzetek közötti viszonyok nem tekinthetők egyszer és mindenkorra adottaknak. Annak a meggyőződésének adott hangot, hogy alaposan kell tanulmányozni azokat a dokumentumokat, amelyek hatással lehetnek a nemzetiségi kérdéssel kapcsolatos állásfoglalásra.

⁵ A vitában Rehák Lászlón kívül a magyar értelmiségiek és politikusok közül dr. Szeli István, Csubela Ferenc, Fehér Kálmán, Girizd László, Varga László és Kelemen Mátyás vettek részt.

⁶ *Vajdaság és a nemzetiségi kérdés*. Újvidék, 1970. 216.

Az is érdekes tény, hogy Rehák konkrét példákon demonstrálta a nemzetiségeket érintő kérdésekre vonatkozó határozatok politikai konszenzusra jutásának folyamatát. „Így például a szerbhorvát nyelvnek a nemzetiségi tannyelvű iskolákban való kötelező vagy önkéntes tanulására vonatkozó döntésekkel kapcsolatos elvi álláspontok kialakításával nemcsak a Tartományi Bizottság plénuma foglalkozott, hanem szövetségi-állami szinten pártkongresszusi határozat is született” – hangsúlyozta. Majd azt is megmagyarázta, hogy a döntés realizálásához még az sem elegendő, hogy a „határozatok valóra váljanak”. A társadalom minden pórusát át kell hatniuk, „mert a döntések nem önmaguktól válnak társadalmi álláspontokká”, és szerinte ezt illetően is különbséget kell tenni, hogy az elvi álláspontok a meghozatalukat követően hogyan valósulnak meg. Ezek az elvi álláspontok mindenkor a társadalmi élet valós jelenségéhez – adott eleméhez kapcsolódtak, az iskoláztatáshoz, az öngazgatáshoz, a bürokratizmushoz, egyesek kiváltságos helyzetéhez a kulturális alkotómunkában, a kulturális javak élvezetéhez, a kultúra társadalmazásához, a tudományfejlesztéshez, könyvkiadáshoz, hiszen ezek mindegyikének megvolt a nemzetiségi vonatkozása is. Véleménye szerint e kérdéseknek vegyes nemzetiségű közösségekben elvont politikai kérdésként való kezelése csak a legfejlettebb nemzet érdekeinek a kielégítését eredményezte – ez pedig nálunk, tekintve, hogy a szerb nemzet volt túlsúlyban, lehetőségeit és vívmányait illetően is a legerősebbnek számított. Ebben a kontextusban Rehák külön kitért a kulturális tevékenység elhalásának kérdésére, nemkülönben a szlovák és magyar községekben a művelődési egyesületek megszűnésére, illetve a nagyobb egyesületekkel való egyesülésére. A művelődési egyesületeknek – megítélése szerint – a művelődési élet szervezésében és a „kulturális értékek közvetítésében” kiemelkedő és lényeges jelentőségük volt, ezért azokon a településeken, ahol megszűntek a művelődési egyesületek, de munkájukra szükség volt, ott élesszék újra tevékenységüket.⁷

Az etnocentrizmusról értekezve állapította meg, hogy a szerb nyelv kötelező tanulását „reális keretek közé kell szorítani”, mert még az ilyen környezetekben sem érhető el az az ideális helyzet, hogy „teljes lesz a kétnyelvűség”, s az embereket egyformán kezelik, függetlenül attól, hogy szerbül vagy magyarul szólnak-e. Majd hozzáfűzte: arra kell ügyelni, hogy „midőn elvárjuk a tisztelet saját anyanyelvünk iránt, ne kövessünk el erőszakot a más anyanyelvűekkel szemben”.⁸

Ha mai szemmel vizsgáljuk Rehák László 1968-ban és 1969-ben kifejtett nézeteit, megállapíthatjuk, hogy a megváltozott terminológián kívül szinte min-

⁷ Kb. ekkor tevékenykedett Rehák László fokozottan a dél-bánáti művelődési egyesületek munkájának újraszervezésén.

⁸ Rehák László felszólalása. In: *Vajdaság és a nemzetiségi kérdés*. Újvidék, 1970. 220–221.

den szava és megállapítása – csak valamivel fokozottabban és kiélezettebben – a mai helyzetre is vonatkoztatható. Természetesen távol áll tőlünk, hogy azt állítsuk, Rehák Lászlónak látnoki képességei voltak, de annál inkább állíthatjuk azt, hogy akkor a nemzetiségek, ma pedig a kisebbségek – nemzeti közösségek – életében a több mint négy évtizeddel ezelőttihez viszonyítva semmi sem változott, az 1974 és 1986 közötti időszakhoz viszonyítva pedig csak súlyosbodtak a gondok, vagyis egyértelmű a visszafejlődés.

Rehákné Pósa Rózsa az 1970. évet sorsfordulóként jelölte meg Rehák László politikai pályafutásában és életében is. Szerinte erre a *Híd*-ban megjelent, *Kívánt segítség és hivatlan atyáskodás a nemzetiségek érvényesülési folyamatába* című írásának kapcsán került sor (REHÁK 1970).

Rehák ebben az írásában azért szállt síkra, hogy induljon el a nemzetiségek érvényesülésének folyamata, hiszen szerinte erre módot ad Vajdaság „újszerű” helyzete, ennek a helyzetnek az alakulása pedig szorosan összefügg – nézete szerint – a tartomány viszonylagos önállósága és a tartományban élő nemzetiségek nemzeti kollektivitásának erőteljesebb affirmációjával. Vajdaság alkotmányjogilag önállóbb helyzetéből számos tennivaló fakadt, de Rehák véleménye szerint ezt többen úgy élték meg, mint „a szerbek pozíciójának visszaszorítását”, különösen Vajdaságban. Ő a különbözőségben való egységet helyezte előtérbe. Visszautasította az egységesítő unitarizmust és annak szükségességét, hogy mint a háború utáni első években, a többségi nemzet ítélje meg, hogy a kisebbség számára mi a jó és hasznos, és mi nem az. Annak ellenére, hogy véleménye szerint a háborút követő első években, 1944/45-ben a szerb „elvtársak” komoly segítséget nyújtottak a jugoszláviai magyar kisebbségnek, hogy kiképezve kádereit beindítsa a kisebbségek számára az anyanyelvű oktatást. Szerinte az áthidaló megoldással, az A és C tanfolyamosokkal megközelítőleg egy évtizedet sikerült megspórolni a nemzetiségek oktatásában, mert a középiskolai végzettségű tanítókra várva csak egy évtized múltán sikerült volna a teljes képzettségű tanítói kar létrehozatala. Enélkül pedig – Rehák akkori megítélése szerint – „egy nemzetiségnél sem lehetett komolyan beszélni értelmiségi rétegről”. Ez a tevékenység gyökeres változást hozott a magyar oktatásügyi értelmiség vonatkozásában is. Annál inkább, mert a jugoszláviai magyarság körében a kommunisták százaléka kisebb volt, mint a többségi szerb nemzet esetében. A szerb „elvtársak” további ilyen jellegű segítségére azonban a nemzetek érvényesülésének elért fokán, Rehák szerint, már nem volt szükség, s az osztályjelleg hangsúlyozásának szükségességével indokolta meg a nemzeti jellegzetességek elkülönítését. Ezek szerint 1970-ben már világos volt, hogy a nemzetek érvényesülése nem veszélyeztette az ország egységét, hovatovább nem veszélyeztette a Vajdaság erkölcsi, politikai egységét és a jó nemzeti viszonyokat sem. Ekkor Rehák már arról is meg volt győződve, hogy az „önigazgatáson alapuló szerveződés magában

foglalta nemcsak a horizontális, hanem minden másfajta, így a vertikális szerveződés” lehetőségét is. A nemzetiségi viszonyokban észlelhető lényegbevágó változások alapját véleménye szerint a szociális mobilitás képezte, ez pedig, többek között, az iskolahálózat fejlettségének a függvénye is volt. Tézisének alátámasztásaként a magyar nemzeti közösség fő problémájának Rehák László 1970-ben a szociális átalakulás folyamatában észlelt fejlődési hiányosságokat is elemezte. Többek között arra is rámutatott, hogy a jugoszláviai magyar kisebbségnek az átlagnál nagyobb százaléka dolgozott ugyan a népgazdaság társadalmi rézlegében, fejlett és hagyományos munkásosztálybeli rétege ellenére a képzett magyar munkások száma alacsonyabb volt a köztársasági átlagnál, kivételt csak a magas szakképzettségű munkások százalékaránya képezett, amely a köztársasági átlag körül mozgott. Azt is megállapította, hogy a magyar szakképzetlen munkások aránya meghaladta a köztársasági átlagot. Alacsonynak tartotta az egyetemi és főiskolai végzettségű magyar adminisztratív dolgozók számát, akik közül minden másodiknak csak általános iskolai végzettsége volt.

A szociális átalakulás lényeges kérdésének tartotta a jugoszláviai magyarság iskoláztatási lehetőségeit is. Érveit Varga László⁹ diplomamunkája alapján sorakoztatta fel, mely szerint a jugoszláviai magyarság iskoláztatási lehetőségei és iskoláztatási mutatói 1960 és 1966 között csökkenő tendenciát és kedvezőtlen alakulási irányt mutattak. Az adatok szerint nemcsak az anyanyelven tanuló középiskolások száma csökkent, hanem az egyetemistáké is. 1963-ban 2913 magyar egyetemista hallgatót tartottak számon, míg ez a szám 1968-ban 2700-ra csökkent, tehát nemcsak százalékarányban, hanem abszolút számban is csökkent és következett be. Ezeket a problémákat Rehák már társadalmi problémaként jelölte meg.

A klasszikus és új keletű nacionalizmusokkal foglalkozva a „magyarabb nacionalizmus” jellemzésére is kitért. Szerinte a magyar nacionalizmus „klasszikusabb a többinél”. Véleménye szerint tehát ebben a többnemzetiségű országban „kötelességünk szembeszállni ezzel a nacionalizmussal”, de nem nemzetközi kötelességből, hanem „saját magunk miatt, saját népünk és munkásosztályunk iránti kötelezettségből”. Emellett szerinte meg kellett küzdeni a „saját talajból fakadó újabb keletű, kisebbségi nacionalizmussal”, vagyis a „szolgalelkű kisebbségi életérzésből fakadó nacionalizmussal” is. Ez a nacionalizmus szerinte – saját, jugoszláviai magyar közösségét olyan kis közösségként élte meg, „mely képtelen magát fejleszteni”, ezért a „magyarországi magyarság közvetlen függvényeként kell megőriznie individualitását”. Szerinte ezzel az érzéssel nem a nagy magyar nacionalizmus szekerét tolták, hanem a nagyszerb nacionalizmu-

⁹ Varga László politikus és közéleti dolgozó 1970-ben szerzett oklevelet *A magyarok társadalmi-politikai helyzete Jugoszláviában* című diplomamunkájával.

sét, és az asszimilációt segítették elő. Az a hit, hogy majd (az akkor még félmiliónyi magyar) felszívódik, hisz képtelen a sajátos, önálló nemzeti életre, Rehák megítélése szerint téves volt, mert az öngazgatási folyamatokkal a jugoszláviai magyarság nagykorúsodott, és „fejlődésében saját utak és jegyek jelentkeznek” – a magyar nemzet egészéhez viszonyítva is. A jugoszláviai magyarság annyira nagykorúsodott, hogy most már a többségi nemzettel való érintkezések megjelenésében a „nemzetek közti viszony” kifejezés került használatba. Ugyanakkor rámutatott arra is, hogy a „begubózás”, a szeparatizmus annak a jele, hogy az általános viszonyok síkján következett be rendellenesség.

Rehák részletesen foglalkozott a községnek és a tartománynak a nemzeti ségek érvényesülési folyamatában betöltött szerepével, majd pedig a többségi nemzetnek és a nemzeti kisebbségeknek a területi iskolákhoz való viszonyulásáról értekezett. Arról a jelenségről, hogy a területi iskolák a többségi nemzet szempontjából kivételnek számítottak, míg a kisebbségek esetében általános jelenségnek, a Zlatko Melvingertől kölcsönzött adatok alapján szólt: 1970-ben a vajdasági iskolák 6,1%-ában, azaz 26-ban tanítottak csak magyar nyelven, holott ekkor a magyarok a tartomány lakosságának 23,8%-át képezték, s csupán négy középiskolában folyt magyar nyelven az oktatás.

Különbségekre hívta fel a figyelmet a nemzeti megoszlás alapján szerveződő közművelődési egyesületek vonatkozásában is. Rámutatott, hogy a magyar közösség szempontjából a műkedvelő egyesületek szerepe és jelentősége nem mindenhol egyforma, hanem a társadalmi környezet fejlettségének függvénye. Rehák megkérdőjelezte annak a nézetnek a létjogosultságát is, hogy a nemzeti közösségek jogainak megvalósítását a nemzeti kultúrára való jog érvényesítésére korlátozzák, vagyis a művelődéspolitikai megvalósulása alapján ítélik meg a nemzeti egyenrangúság kérdésének minden vonatkozását. Az ilyen szemlélet – Rehák szerint – megengedhetetlen.¹⁰ Rehák a kisebbségek vertikális szerveződésének ügyét ekkor még nem tartotta a nemzetiségi politika sorsdöntő kérdésének, de lényegtelennek sem.¹¹ Szerinte a kultúrában való vertikális szerveződéshez már akkor meg kellett volna teremteni a megfelelő légkört, mert a vajdasági kisebbségek ily módon megbizonyosodhatnak arról, hogy a „dolgokhoz való megfelelő közelítés sokszor fontosabb, mint egy-egy szervezeti forma”. „Mert ilyen légkör létrehozása nélkül a nemzetiségek továbbra is szerb nyelven fognak vitázni ott is, ahol helyénvaló lenne, hogy anyanyelvüket használják, továbbra is

¹⁰ Ebben a kontextusban Rehák elhatárolódott a sztálini felfogástól, az azonos tartalmú, különböző nyelvű kultúrától.

¹¹ A magyarázatot ebben a kérdésben a nemzetiségek zászlóhasználatra körüli országos társadalmi vita megállapításaira alapozta. A magyar kisebbség zászlója ebben az időszakban a nemzetiszínű (piros, fehér, zöld) volt ötágú piros csillaggal.

tömegesen fogják járattni gyermekeiket nem anyanyelvű általános és középiskolákba, továbbra sem fogják használni nemzeti zászlójukat, továbbra is műkedvelő módon, jobbra felemás módon fogják művelni kultúrájukat...” „Nemzeti azonosságát azért fejezi ki, hogy emberi méltósága teljesebb legyen, hogy teljes emberi mivoltát fejezze ki.”

A problémát Rehák szerint nem a nemzeti különbségek jelentették, hanem a nemzeti különbségek el nem ismerése, illetve a saját vagy más nemzeti érdek méltánytalan „fölébe helyezése”, s ezért visszautasította a többségi nemzet „kívánt segítségét és hívatlan atyáskodásának szükségességét”.

Rehák László pártpolitikusi pályafutása – az életrajzból ítélve – 1970-ben valóban megszakadt.¹² Magyar nemzeti közösségének javára való munkálkodása azonban nem. 1971-től a szabadkai Közgazdasági Karon egyetemi tanárnak és tanszékvezetőnek választották meg. Szabadkán kívül – energiáját és saját pénzét sem sajnálva – mindenhol tanította magyar nyelven azokat a tárgyakat, amelyekre képzése feljogosította.¹³ Feleségével, Pósa Rózsával, szívükön viselték a délbánáti magyar egyetemisták anyanyelven való tanulásának és továbbtanulásának lehetőségeit, ezért szabadkai családi házukat kollégiummá alakították át, amelyet saját eszközeikből tartottak fenn.

Tanári pályafutásával párhuzamosan Rehák László első főszerkesztője lett a Vajdasági Szocialista Szövetség által 1971-ben alapított, társadalmi kérdésekkel, kultúrával és művészettel foglalkozó *Létünk*¹⁴ című, Szabadkán megjelenő folyóiratnak, majd 1990-ig szerkesztőként munkálkodott megjelentetésén.

Megélhette a vajdasági magyarság politikai szervezkedésének vertikalizációját, a második világháborút követő időszak első, nemzeti alapú politikai párt, a Vajdasági Magyar Demokratikus Közösség létrejöttét is.

¹² Rehák László politikai pályafutásának megakadásában, egyes korabeli vélemények szerint, első feleségétől, a moholi születésű Olga Jovanović Sokolovtól való válása is közrejátszott. A vajdasági magyarság helyzetéről és célkitűzéseiről vallott nézetei kialakításában jelentős szerepe volt második feleségének, Pósa Rózsának.

¹³ 1974-ben az Újvidéki Egyetem bármely karán tanuló magyar hallgatónak szociológiát és öngazgatási szocializmust is tanított.

¹⁴ A *Létünk* című folyóiratot intézmények, tudományos és közéleti dolgozók kezdeményezésére Vajdaság Dolgozó Népeinek Szocialista Szövetsége alapította azzal a céllal, hogy „gondoskodjon a tudományos gondolkodás fejlesztéséről, és a magyar nemzetiség etnikai sajátosságait, kulturális, művészi és egyéb értékeit ápolja”. Az alapításról szóló határozatot Kelemen Mátyás írta alá 1971. június 28-án.

Rehák László 1994. évi halálával a vajdasági magyar közösség második világháború utáni időszakának egyik meghatározó alakja távozott. Egy olyan személyiség, akinek egyéni sorsa és sorsfordulói is szoros összefüggésben álltak nemzeti közösségünk háború utáni fejlődésével, s akinek életútja, akár közösségünké is, csak kényszerpályától kényszerpályáig vezethetett.

IRODALOM

- A. Sajti Enikő 2010. *Bűntudat és győztes fölény*. Budapest
Rehák László: Kívánt segítség és hívatlan atyáskodás a nemzetiségek érvényesülési folyamatában = *Híd*, 1970. október, 801–822.